

**«Πίσω από το βλέμμα του Βούδδα»:
Πώς ο Μέγας Αλέξανδρος επηρέασε ολόκληρο
τον πολιτισμό της Ανατολής
Σωτήρης Σκουλούδης, **NEWSBOMB****

Καλησπέρα σε όλους σας και καλώς ήλθατε σ' αυτήν την παρουσίαση. Αυτή είναι μια κριτική παρουσίαση για το βιβλίο με τον τίτλο:

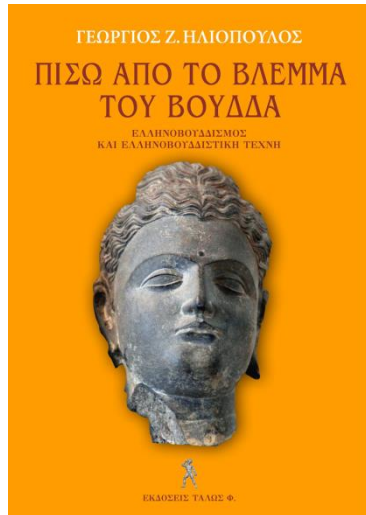
**ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ
ΤΟΥ ΒΟΥΔΔΑ
ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΔΔΙΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΔΔΙΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ.**

Γι' αυτούς που δεν γνωρίζουν,
η λέξη Ελληνοβουδισμός, σημαί-

νει σε γενικές γραμμές τη συνάντηση του Ελληνισμού με τον Βουδισμό. Από την εποχή του Μέγα Αλεξάνδρου και των διαδόχων του, που κυβερνούσαν σε ορισμένες περιοχές γύρω από την Ινδία, ή κοντά στα σύνορα της Ινδίας, επηρεάστηκαν από τον Βουδισμό. Συνήθως αυτό σημαίνει πως οι Έλληνες έγιναν Βουδιστές. Οι πρώτοι Ευρωπαίοι που έγιναν Βουδιστές.

Και φυσικά εξελίχθηκε η Ελληνοβουδιστική τέχνη. Ήταν πρώτοι οι Έλληνες γλύπτες που πιθανόν να έκαναν τα πρώτα αγάλματα του Βούδα. Για ποιο λόγο, θα δούμε αργότερα. Τι ήταν αυτό που τράβηξε τους Έλληνες να γίνουν Βουδιστές; Θα το εξετάσουμε αυτό.

Φυσικά οι Έλληνες σε αυτές τις περιοχές που πήγαν δε σημαίνει ότι έγιναν μόνο Βουδιστές. Μερικοί ασπάστηκαν πιθανόν Περσικές θρησκείες, ή τοπικές θρησκείες ή ανάμειξαν τη δικιά τους θρησκεία με τις τοπικές θρησκείες. Έτσι κι ο Μέγας

Αλέξανδρος παράδειγμα στην Αίγυπτο έκανε συγκρητική θρησκεία μεταξύ των Ελληνικών θεών όπως του Δία και του Άμμωνα. Υπήρχε αυτή η ανάμειξη στοιχείων μεταξύ των Ελλήνων και των τοπικών λαών που υπήρχαν σε εκείνη την περιοχή.

Αυτό το βιβλίο αναθεωρήθηκε σε ένα άρθρο που εμφανίστηκε στο *News Bomb* με τον τίτλο: πίσω από το βλέμμα του Βούδα, πώς ο Μέγας Αλέξανδρος επηρέασε ολόκληρο τον πολιτισμό της Ανατολής. Το άρθρο έχει γραφεί από τον κύριο Σωτήρη Κουλούδη. Αρχίζει με μια υπερβολή:

Ο Μέγας Αλέξανδρος επηρέασε ολόκληρο τον πολιτισμό της Ανατολής.

Αυτό είναι μια υπερβολή, γιατί ο Μέγας Αλέξανδρος, πιθανόν να επηρέασε, αλλά επηρεάστηκε επίσης από την Ανατολή.

Για παράδειγμα, ο Αλέξανδρος παντρεύτηκε την Περσίδα Ρωζάνη και απέκτησε έναν γιο, τον Αλέξανδρο Δ΄.

Μάλιστα, σύμφωνα με τους Έλληνες ιστορικούς, ο Αλέξανδρος υιοθέτησε τα Περσικά έθιμα, τα οποία θεωρούνταν βαρβαρικά και άρχισε να γίνεται απολυταρχικός και να επιβάλλει ανατολίτικες συνήθειες που ξένιζαν δυσάρεστα τους συντρόφους του.

Άρχισε να φορά Περσικά ρούχα και να ζητά στην αρχή μόνον από τους Πέρσες, οι οποίοι ήταν συνηθισμένοι σε αυτό το έθιμο, αλλά στη συνέχεια και από τους Μακεδόνες να τον προσκυνούν. Το προσκύνημα ήταν ένα Περσικό έθιμο. Αυτό προκάλεσε τα ειρωνικά σχόλια των Μακεδόνων και στην περίπτωση του Καλλισθένη οδήγησε αργότερα στην καταδίκη του. Δηλαδή ο Καλλισθένης επέκρινε τον Αλέξανδρο και αυτό έγινε αιτία για να καταδικαστεί σε θάνατο.

Έτσι, βλέπουμε αυτή την ανάμειξη ότι όχι μόνο επηρέασε ο Αλέξανδρος αλλά και οι έλληνες επηρεάστηκαν.

Σύμφωνα με ορισμένους ιστορικούς ξέρουμε ότι οι εκστρατείες του Αλέξανδρου, δεν άφησαν εντυπώσεις στον Ινδικό νου και το όνομά του δε βρίσκεται στην πρώιμη Ινδική λογοτεχνία. Αυτό αναφέρεται από τον Δημήτριο Βασιλειάδη, ο οποίος είναι πρόεδρος της Ελληνο-Ινδικής Εταιρείας Πολιτισμού και Ανάπτυξης, στο βιβλίο του: *Greeks and the Buddhists* (σελ. 18,48).

Οι Ινδοί δεν είχαν ιδέα για τον Αλέξανδρο ή για τις εκστρατείες του. Γι' αυτό είναι υπερβολή να λέμε ότι επηρέασε όλη την Ανατολή ο Αλέξανδρος.

Έτσι σύμφωνα με τον κ. Δημήτριο Βασιλειάδη ήταν αργότερα, μετά τις Μωαμεθανικές εισβολές, τον 3ο μ. Χ. αιώνα που οι Ινδοί Μουσουλμάνοι, επηρεάστηκαν βαθιά από την Περσική ποίηση και εξοικειώθηκαν με το όνομα του Αλέξανδρου (σελ. 48).

Βλέπουμε ότι υπήρχε αμφίδρομος επηρεασμός. Μπορεί και οι Έλληνες να επηρέασαν ιδιαίτερα τους Πέρσες – για τους Ινδούς δε γίνεται λόγος – και οι Πέρσες να επηρέασαν τους Έλληνες.

Ο συγγραφέας του άρθρου γράφει ότι:

Τις εν πολλοίς άγνωστες πτυχές της **επιρροής** του Ελληνικού Πολιτισμού σε μια θρησκεία που ακολουθείται από μισό δισεκατομμύριο κόσμο σήμερα, τον Βουδισμό, αναλύει και στοιχειοθετεί στο νέο του βιβλίο ο συγγραφέας και ερευνητής **Γεώργιος Ηλιόπουλος**.

Ο συγγραφέας προσπαθεί να δείξει τις άγνωστες πτυχές της επιρροής του Ελληνικού Πολιτισμού, δηλαδή πώς ο Ελληνικός πολιτισμός επηρέασε τη θρησκεία που λέγεται Βουδισμός.

Πληροφορικά ο Γεώργιος Ηλιόπουλος, σπούδασε Φυσική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κι απ' το 1999 ασχολείται επαγγελματικά με το χρηματιστήριο αξιών Αθηνών. Πόσο έχει ασχοληθεί ο κ. Ηλιόπουλος με τον Βουδισμό ή τη Διδασκαλία

του Βουδισμού, δεν ξέρω, γιατί δεν έχω διαβάσει το βιβλίο του, που είναι γύρω στις 250 σελίδες.

Αλλά το θέμα είναι ότι ο ίδιος ο συγγραφέας του άρθρου αναφέρει το εξής:

Μέχρι πρότινος οι αρχαιολόγοι και οι ιστορικοί έκαναν λόγο για την **Ινδουιστική επιρροή** και προσφορά στα Ελληνικά Βασίλεια και στο Ελληνικό Πνεύμα.

Δηλαδή, μέχρι πρόσφατα, αυτό έλεγαν οι ιστορικοί. Ότι, όχι οι Έλληνες, αλλά οι Ινδοί επηρέασαν τα Ελληνιστικά Βασίλεια και το Ελληνικό Πνεύμα, παρά το Ελληνικό Πνεύμα το Ινδικό Πνεύμα. Αυτό ισχυρίζονταν και ισχυρίζονται ακόμα κι οι αρχαιολόγοι κι οι ιστορικοί.

Αλλά συνεχίζει και λέει ο αρθρογράφος:

Ωστόσο, όπως φαίνεται πρόκειται ουσιαστικά για διάλογο που **γονιμοποίησε** σε κάποιο βαθμό τον Βουδισμό και βοήθησε στην **πλάση των κυριότερων στοιχείων του** υπό το πρίσμα της Δυτικής και Ελληνικής Λογικής, φιλοσοφίας και θρησκευτικών δοξασιών.

Εδώ οι λέξεις γονιμοποίησε τον Βουδισμό και στην πλάση κυριότερων στοιχείων του, είναι αβάσιμοι ισχυρισμοί, γιατί γονιμοποιώ σημαίνει δημιουργώ καινούργια και πρωτοποριακά στοιχεία και είναι αναχρονισμός να πούμε ότι το Ελληνικό Πνεύμα εκείνη την εποχή γονιμοποίησε δηλαδή τον Βουδισμό ή τα κυριότερα στοιχεία του. Θα δείξουμε πως αυτό είναι ένας αναχρονισμός.

Το άρθρο αναφέρεται στο Ελληνικό Πνεύμα.

Τι σημαίνει Ελληνικό Πνεύμα και ποιό ήταν αυτοί που επηρέασαν τόσο πολύ τα κύρια στοιχεία του Βουδισμού;

Αρχίζει με τους κυνικούς φιλοσόφους, ότι προφανώς αυτοί είναι που επηρέασαν τον Βουδισμό. Δεν ήταν οι Αριστοτελι-

κοί, δεν ήταν οι Πλατωνικοί, αλλά ήταν οι κυνικοί φιλόσοφοι.

Για ποιο λόγο;

Οι κυνικοί φιλόσοφοι, λέει, άλλωστε δεν απέχουν και πολύ από τη Βουδιστική φιλοσοφία, ενώ ο ίδιος ο Αλέξανδρος, όπου τους συναντούσε τους αντιμετώπιζε με συμπάθεια.

Γιατί είχε τέτοια συμπάθεια ο Αλέξανδρος προς τους κυνικούς φιλοσόφους; Αυτά θα τα εξηγήσουμε.

Ο αρθρογράφος κάνει ορισμένες ερωτήσεις προς τον συγγραφέα τον κ. Ηλιόπουλο, για να πάρει περισσότερες πληροφορίες. Να δούμε τι απαντάει ο κ. Ηλιόπουλος στις σχετικές ερωτήσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ του αρθρογράφου στον κ. Ηλιόπουλο:

Πώς τεκμηριώνετε όμως ιστορικά η τόσο **μεγάλη επιρροή** του Ελληνικού Πνεύματος στον Βουδισμό;

Ποια επιχειρήματα παραθέτετε στο βιβλίο σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ του κ. Ηλιόπουλου:

Από διασωθέντα αποσπάσματα κυνικών, όπως ο Ανάξαρχος, ο Αναξιμένης, ο Ονησίκριτος, ο Πύρρων και άλλοι που έρχονται με τον Αλέξανδρο στην Ινδία. Ειδικότερα, Ανάξαρχος και Πύρρων. Η μέθοδός τους αποτελεί βασικό στοιχείο της βιοθεωρίας τους που κινείται από την **απάθεια** προς την επίτευξη της **αταραξίας**, στοιχείο που αναμφίβολα εκδηλώνεται παράλληλα και στους πρώιμους Βουδδιστές, προκαλώντας το αναπόφευκτο ερώτημα του αν και κατά πόσο τους επηρεάζουν οι δύο κυνικοί, για να εκφραστεί τελικά στον Ιαπωνικό Βουδισμό με το περίφημο Ζεν.

Εδώ υπάρχουν δύο λέξεις: **απάθεια** και **αταραξία** και κατευθείαν συμπεραίνουμε ότι αφού και οι βουδιστές μιλούν για **απάθεια** και **αταραξία**, αυτό σημαίνει δηλαδή ότι εδώ υπάρχει ένας κρίκος που μπορούμε να συνδέσουμε τα δύο πνεύματα

μαζί: ποιό επηρέασε ποιό. Και ο κύριος Ηλιόπουλος ισχυρίζεται ότι οι κυνικοί επηρέασαν τον ίδιο τον Βουδισμό.

Θα εξηγήσουμε τι σημαίνει απάθεια και αταραξία.

Ο αρθρογράφος του άρθρου γράφει:

Ένας από τους σημαντικότερους αξιωματούχους του Μεγάλου Αλεξάνδρου ο **Πύρρων**, μίλαγε για έννοιες όπως η **αταραξία** του νου και η αποχή από τα υλικά αγαθά κατά τη διάρκεια της εκστρατείας. Αυτή ήταν μια κεντρική φιλοσοφία του Πύρωνα.

Και για ποιο λόγο συμπαθούσε ο Αλέξανδρος ένα τέτοιο φιλόσοφο;

Σαν πολεμιστής ο Αλέξανδρος, χρειαζόταν κάποιον να του μιλάει για την απάθεια, χρειαζόταν κάποιον να του μιλάει για την αταραξία;

Η θεωρία των κυνικών για απάθεια και του Πύρωνα ότι δεν υπάρχει στην πραγματικότητα ούτε αλήθεια, ούτε ψεύδος, σε συνδυασμό με την αταραξία, εξυπηρετούσε τον Αλέξανδρο. Αφενός τον βοηθούσε να ελέγχει έναν στρατό αποκομμένο από τις οικογένειές του, δοκιμαζόμενο στο πεδίο της μάχης, αφετέρου τον βόλευε η έλλειψη κριτικής στα διαπραττόμενα εγκλήματα πολέμου, ώστε να πραγματοποιεί απρόσκοπτα τα φιλόδοξα και επεκτατικά σχέδιά του.

Αυτή πιθανόν να ήταν η αταραξία που ο Πύρρων δίδασκε. Γι' αυτό τους συμπαθούσε τους κυνικούς ο Μέγας Αλέξανδρος. Αυτός λέγεται Αμοραλισμός, η απάθεια προς τις ηθικές αξίες. Σαν στρατιώτης όταν πολεμάει κάποιος πρέπει να απαρνηθεί ορισμένα υλικά αγαθά, δεν μπορεί να έχει τις ανέσεις ενός νοικοκύρη. Έτσι και οι στρατιώτες του Αλέξανδρου, πιθανόν να συμπαθούσαν τον Πύρωνα και άλλους κυνικούς φιλοσόφους.

Από ηθικής πλευράς ξέρουμε ότι ο Αλέξανδρος δεν είχε ηθικούς ενδοιασμούς, είτε να λεηλατήσει άλλους λαούς, είτε να κάψει ολόκληρες πόλεις όπως έκανε στην Περσέπολη. Τα εγκλήματα που έκανε, κατά τους ιστορικούς, έχουν αμαυρώσει τη βιογραφία του.

Αυτή είναι η φιλοσοφική κατεύθυνση του **ηθικού μηδενισμού**, δηλαδή της απάθειας και της αταραξίας απέναντι σε ηθικές πράξεις. Και ο **ηθικός μηδενισμός** απορρίπτει τις ηθικές αξίες του καλού και του κακού. Και θα δούμε ότι αυτό ακριβώς έκανε κι ο Πύρρων και ισοδυναμεί με τον αμοραλισμό.

Έχουμε ορισμένους Έλληνες βιογράφους που έχουν γράψει για τον Πύρωνα και μας δίνουν στοιχεία για τη φιλοσοφία του, την άποψή του για την ηθικότητα, και λοιπά.

Ο Έλληνας βιογράφος Διογένης ο Λαέρτιος αναφέρει πως η γαλήνη (αταραξία, απάθεια) και αποσύνδεση από τα εγκόσμια του Πύρρου είναι χαρακτηριστικά που αποκτήθηκαν στην Ινδία. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον ισχυρισμό του κ. Ηλιόπουλου, ότι ο Πύρρων επηρέασε τον Βουδισμό που αντάμωσε στην Ινδία. Έχει μεγαλύτερη βαρύτητα η μαρτυρία του βιογράφου από αυτόν τον ισχυρισμό.

Ο Διογένης ο Λαέρτιος (3ος αιώνας μ.Χ.) ήταν ιστοριογράφος της φιλοσοφίας της αρχαιότητας, συγγραφέας του έργου «Βίοι φιλοσόφων».

Στο προοίμιο του έργου του, ο συγγραφέας αναζητά την καταγωγή της φιλοσοφίας, και αναλύει **τις ανατολικές επιδράσεις** στους Έλληνες φιλοσόφους. Εδώ έχουμε έναν ιστοριογράφο ο οποίος παραδέχεται καθαρά τις Ανατολικές επιδράσεις στους Έλληνες φιλοσόφους, στο προοίμιό του. Ακόμη

ο Πλάτων επηρεάστηκε κατά κάποιο τρόπο από τον Πυθαγόρα και ο Πυθαγόρας από τους Ορφικούς. Μερικοί υποστηρίζουν ότι οι Ορφικοί με τη θεωρία της μετεμψύχωσης (που έφθασε στην Ελλάδα από την Ανατολή) και άλλες θεωρίες τους έφεραν ένα καινούργιο πνεύμα στην Ελλάδα, που δε υπήρχε πριν.

Ο Πύρρων επέστρεψε στην Ελλάδα και έγινε ο πρώτος Σκεπτικιστής και ο ιδρυτής της φιλοσοφικής σχολής του Πυρρωνισμού. Λίγα από τα αποφθέγματά του είναι απευθείας γνωστά, αλλά θυμίζουν καθαρά τη σραμανική, πιθανώς βουδιστική, σκέψη:

«**Τίποτα** δεν υπάρχει στα αλήθεια, αλλά η ανθρώπινη ζωή κυβερνάται από τη συνήθεια...

Το **Τίποτα** είναι από μόνο του περισσότερο Αυτό παρά Εκείνο».

Προσέξτε το **τίποτα**. Είναι σκεπτικιστής αλλά είναι και εκμηδενιστής. Είναι νιχιλιστής. Από την ηθική πλευρά δεν υπάρχει τίποτα στην αλήθεια του, είτε κάνεις κακό, είτε κάνεις καλό, δεν παίζει κανένα ρόλο. Όταν μιλούσε στον Μέγα Αλέξανδρο, αυτός γαλήνευε, δε σκεφτόταν τα εγκλήματα που έκανε, δε σκεφτότανε τους ανθρώπους που σκότωσε, τις πόλεις που έκαψε από όπου πέρασε.

Άλλος ένας από τους φιλοσόφους αυτούς, ο Ονησίκριτος, κυνικός, αναφέρεται από τον Στράβωνα πως έμαθε στην Ινδία τις ακόλουθες συμβουλές:

«Πως τίποτα το οποίο συμβαίνει σε έναν άνθρωπο δεν είναι κακό ή καλό...

«Πως η καλύτερη φιλοσοφία είναι αυτή που ελευθερώνει τη σκέψη [και] από την ευχαρίστηση και [από] τη θλίψη».

Δηλαδή, μην ανησυχείς αν κάνεις κακές πράξεις και οποιαδήποτε εγκλήματα, αλλά να χαίρεσαι τη ζωή σου, ευχαριστήσου και μη θλίβεσαι.

Αρκετοί φιλόσοφοι, όπως ο Πύρρων, Ανάξαρχος και ο Ονησίκριτος, λέγεται πως συνόδευαν τον Αλέξανδρο στις εκστρατείες του στην Ανατολή. Κατά τους 18 μήνες που βρισκόνταν στην Ινδία, είχαν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με τους Ινδούς ασκητές, οι οποίοι γενικώς περιγράφονται ως γυμνοσοφιστές.

Έχουμε μαρτυρίες και από τον Λαέρτιο, ότι αυτοί οι φιλόσοφοι δε συνάντησαν Βουδιστές, συνάντησαν γυμνοσοφιστές. Έχουμε μια σημαντική πληροφορία γι' αυτούς τους γυμνοσοφιστές που συνάντησαν οι κυνικοί φιλόσοφοι. Εάν εξετάσουμε ποιοι ήταν αυτοί, θα καταλάβουμε από πού πήραν αυτές τις διδασκαλίες και μπορούμε να καταλάβουμε ότι ο Λαέρτιος είχε δίκαιο. Οι Έλληνες πήραν αυτές τις ιδέες όταν έφτασαν στην Ινδία. Δεν υπήρχαν πριν στην Ελλάδα. Για τους γυμνοσοφιστές, ξέρουμε πάρα πολλά από Βουδιστικές πηγές και από ιστορικά βιβλία στην Ινδία.

Αυτοί που γυρνούσαν γυμνοί ήταν οι Τζαϊνιστές, Ντιγκάμπα, Ατζίβακα (Ājīvika) και Ατσέλακα (Acelaḥa). Ντιγκάμπα σημαίνει αυτοί που έχουν σαν ρούχο τον ουρανό. Στον τρόπο ζωής τους οι Ατζίβακα (Ājīvika) δεν είχαν ενδοιασμούς για ηθικές αρχές. Ατσέλακα (Acelaḥa), σημαίνει, έναν χωρίς ρούχα.

Ξέρουμε και τους δασκάλους αυτών των σχολών των γυμνοσοφιστών: Mahavira (Τζαϊνιστής), Makkhali Gosāla (Ατζίβακα), *Pūraṇa Kassapa*, *Ajita Kesakambala*, *Pakudha Kaccāyana*, *Sañjaya Belatṭhaputta* (*Ajñāna*, Αγνωστικιστής). Τον τελευταίο θα τον συναντήσουμε ξανά και θα δούμε τις ομοιότητες μεταξύ του κυνισμού και των αγνωστικιστών, που ήταν βασικά σκεπτικιστές.

Κάτι που πρέπει να σημειωθεί εδώ, είναι το εξής: Αν δεν ξέρουμε το φιλοσοφικό περιβάλλον που υπήρχε στην Ινδία

εκείνη την εποχή, είναι πολύ εύκολα να βγάλουμε λανθασμένα συμπεράσματα. Πολλοί νομίζουν ότι οι Έλληνες έφθασαν στην Ινδία, ή στα σύνορα της Ινδίας και ότι η Ινδία ήταν απλώς ένας κάμπος, που δεν υπήρχε πολιτισμός και δεν υπήρχαν φιλοσοφίες, θρησκείες. Έτσι πίστευαν ότι ήταν οι Έλληνες, το Ελληνικό Πνεύμα που ενέπνευσε αυτούς τους Ινδούς να σκεφθούν για ορισμένα φιλοσοφικά και θρησκευτικά θέματα.

Αυτό δεν ισχύει. Είναι αναχρονισμός, γιατί ξέρουμε τουλάχιστον ότι υπήρχαν πολλές φιλοσοφικές σχολές μέσα στην Ινδία. Ο βούδας αναφέρει εξήντα δύο (62) φιλοσοφικές σχολές. Στην Ελλάδα αν υπήρχαν δέκα, στην Ινδία υπήρχαν εξήντα δύο. Οι Ινδοί είχαν αναπτύξει το Φιλοσοφικό Πνεύμα με φιλοσοφικά κινήματα πιθανόν πολύ νωρίτερα από τους Έλληνες, από τις πηγές τουλάχιστον που έχουμε.

Αυτές οι πληροφορίες από τον Διογένη Λαέρτιο που αναφέρει ότι οι Έλληνες επηρεάστηκαν από τους γυμνοσοφιστές, αναφέρονται και σε Αγγλικές πηγές. Μια Αγγλική πηγή αναφέρει το κεφάλαιο από όπου παίρνει αυτές τις πληροφορίες (*Diogenes Laërtius, ix. 61 and 63*). Αναφέρει ότι: *Diogenes Laërtius reports that Pyrrho of Ellis was influenced by the **gymnosophists** while in India with Alexander the Great, and on his return to Ellis, imitated their habits of life and caused him to found the Hellenistic philosophy of Pyrrhonism.* (Ο Διογένης ο Λαέρτιος (βιογράφος του Πύρρωνα) αναφέρει ότι ο Πύρρων ο Ηλείος επηρεάστηκε από τους **γυμνοσοφιστές** ενώ βρισκόταν στην Ινδία με τον Μέγα Αλέξανδρο και κατά την επιστροφή του στην Ήλιδα μιμήθηκε τις συνήθειες της ζωής τους και αυτό τον έκανε να ιδρύσει την ελληνιστική φιλοσοφία του Πυρρωνισμού.)

Θα μιλήσουμε για τον γυμνοσοφισμό, για να καταλάβουμε τη διαφορά μεταξύ γυμνοσοφισμού και βουδισμού. Αν τα συγκρίνουμε αυτά, δεν έχουμε καθαρή εικόνα για το θέμα που μιλάμε. Ο γυμνοσοφισμός και οι σχετικές αυστηρές πρακτικές

της γύμνιας, νηστείας και λοιπά, είναι πράξεις μετάνοιας που εξακολουθούν να ασκούνται στην Ινδία από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα (*Naga*). Στα μεγάλα φεστιβάλ, μπορεί να τους δει κανείς συναθροισμένους, που αλείφονται με σκόνη, στάχτη, με μεγάλα μαλλιά, χωρίς ρούχα. Η εξωτερική βρωμιά θεωρείται σημάδι αγιότητας.

Την εποχή του Βούδα υπήρχαν αυτοί οι γυμνοσοφιστές. Και ο Βούδας αποκηρύττει τον αυστηρό ασκητισμό που περιορίζεται σε τέτοια εξωτερικά στοιχεία και λέει σχετικά:

«Ούτε ο γυμνοσοφισμός,
ούτε οι κότσοι,
ούτε η βρωμιά, ούτε η νηστεία,
ούτε το ξάπλωμα στο έδαφος,
ούτε το πασάλειμμα με λάσπη,
ούτε το αγωνιώδες κάθισμα
στις φτέρνες (ως πράξεις μετάνοιας),
δεν μπορούν να εξαγνίσουν έναν
θνητό που δεν έχει ξεπεράσει την αμφιβολία». (Dhp 141)

Εδώ μιλάει ο Βούδας για την αμφιβολία, αλλά οι γυμνοσοφιστές ήταν και σκεπτικιστές. Δηλαδή αν τους ρωτούσε κάποιος για το καλό και το κακό, οι απαντήσεις τους ήταν: πού, μη, ίσως, πιθανόν, δεν ξέρουμε, μην ανησυχείς. Είχαν μια απάθεια δηλαδή, μια σκεπτικιστική στάση σε πολλά θέματα φιλοσοφικά και ηθικά. Αντίθετα ο Βούδας λέει:

«Παρότι κάποιος είναι ντυμένος,
ζει όμως ειρηνικά, με κατευνασμένα πάθη,
με δαμασμένες τις αισθήσεις, χωρίς αμφιβολίες,
διάγοντας την αγνή ζωή
και έχοντας παραμερίσει
τη βία προς όλα τα όντα –
αυτός πράγματι είναι άγιος,
είναι ασκητής, είναι μοναχός». (Dhp 142)

Εδώ φαίνεται η διαφορά, ότι κάποιος δεν μπορεί να εξαγνίσει τη ζωή του, αν δεν έχει υπερπηδήσει αυτές τις αμφιβολίες, και προπαντός αν δεν έχει υπερπηδήσει τη βία προς όλα τα όντα. Ο Πύρρων και οι άλλοι κυνικοί δε μιλούσαν γι' αυτά τα θέματα, γιατί δε θεωρούσαν ότι αυτό έχει αξία αν κάποιος είναι βίαιος, σκοτώνει όντα, κλέβει και λοιπά, ήταν κάτι τελείως αδιάφορο γι' αυτούς.

Υπάρχουν πολλά στοιχεία τα οποία διαφοροποιούν τον Πυρρωνισμό, και τη φιλοσοφία των κυνικών από τον Βουδισμό. Θα αναφέρω μόνο μερικά, τα οποία τα αναφέρουν και καθηγητές Πανεπιστημίων, που έχουν ασχοληθεί με αυτό το θέμα. Ορισμένα στοιχεία που θεωρούνται ως βασικά χαρακτηριστικά του Βουδισμού απουσιάζουν εντελώς από τον αρχαίο Πυρρωνισμό / σκεπτικισμό. Οι έννοιες του καλού και του κακού κάρμα πρέπει να ήταν αδύνατες και ασύμβατες στο Πυρρωνιστικό Σύμπαν, εφόσον τα "πράγματα" ήταν αδιάφορα, «χωρίς λογική αυτο-ταυτότητα» και, κατά συνέπεια, δεν μπορούσαν να διαφοροποιηθούν μεταξύ τους με ετικέτες όπως «καλό» και «κακό» ή «δίκαιο» και «άδικο».

Η Διδασκαλία της επαναγέννησης, που θυμίζει Βουδισμό, αν και ευνοήθηκε από τον Πλάτωνα και τον Πυθαγόρα, ήταν εντελώς ξένη στους Πυρρωνιστές. Η αταραξία, που οι Πυρρωνιστές υπόσχονταν τους οπαδούς τους, μπορεί να έχει μια επιφανειακή ομοιότητα με το βουδιστικό Νιρβάνα, αλλά και μια θεμελιώδη διαφορά: η Πυρρωνική αταραξία δεν περιελάμβανε την απελευθέρωση από τον κύκλο της επαναγέννησης. Αντίθετα, ήταν ένας τρόπος ζωής σε αυτόν τον κόσμο, χωρίς την απουσία του υπαρξιακού πόνου.

Υπήρχαν ορισμένοι φιλόσοφοι στην Ινδία που ονομάζονταν αγνωστικιστές. Εδώ μπορούμε να δούμε την ομοιότητα του Πυρρωνισμού με τους αγνωστικιστές.

Οι *Ajñāna* (Αγνωστικιστές) στην Ινδία, ο οποίοι επαγγέλλονταν τον ριζοσπαστικό σκεπτικισμό, μπορεί να ήταν μια ισχυρότερη επιρροή στο Πύρρωνα από τον Βουδισμό.

Οι Βουδιστές αναφέρονταν στους υποστηρικτές της σχολής *Ajñāna* ως *Amarāvikkhepika* (οι κινούμενοι σπειροειδώς σαν χέλι) λόγω της άρνησής τους να παραδεχτούν μια τοποθέτηση.

Αν ρωτούσες τους αγνωστικιστές, τι είναι καλό ή κακό, δεν έπαιρνες μια σαφή και συγκεκριμένη απάντηση.

Οι μελετητές, όπως ο *Barua*, ο *Jayatilleke* και ο *Flintoff* (καθηγητές πανεπιστημίου), υποστηρίζουν ότι ο Πύρρωνας επηρεάστηκε από ή τουλάχιστον συμφωνούσε με τον ινδικό σκεπτικισμό και όχι τον Βουδισμό ή τον Τζαϊνισμό, με βάση το γεγονός ότι όριζε την αταραξία ως «ελευθερία από την ανησυχία».

Ειδικότερα, ο *Jayatilleke* υποστηρίζει ότι ο Πύρρωνας μπορεί να είχε επηρεαστεί από τις τρεις πρώτες σχολές των *Ajñāna*, αφού και αυτές επίσης όριζαν την αταραξία ή την απάθεια ως την ελευθερία από την ανησυχία. Ο Ινδός φιλόσοφος που δίδασκε τον αγνωστικισμό ή τον σκεπτικισμό ήταν ο *Saṅjaya Belaṭṭharputta*.

Οι κορυφαίοι Μαθητές του Βούδα ο Σαριπούτα και ο Μογγαλάνα, πριν να γίνουν βουδιστές, ήταν μαθητές αυτού του δασκάλου. Αργότερα όταν συνάντησαν τον Βούδα, έφυγαν από αυτόν τον δάσκαλο κι έγιναν βουδιστές. Έχουμε αυτές τις πληροφορίες από βουδιστικά κείμενα και ξέρουμε ποια ήταν αυτά τα φιλοσοφικά κινήματα που υπήρχαν στην Ινδία. Και μπορούμε να συγκρίνουμε, τι ήταν αυτό που οι Έλληνες κυνικοί φιλόσοφοι, όπως ο Πύρρων, συνάντησαν στην Ινδία και τι πήραν από αυτήν. Είναι σίγουρο ότι πήραν και όχι ότι έδωσαν. Αυτό θα το αποδείξουμε και ιστορικά με τα εξής δεδομένα.

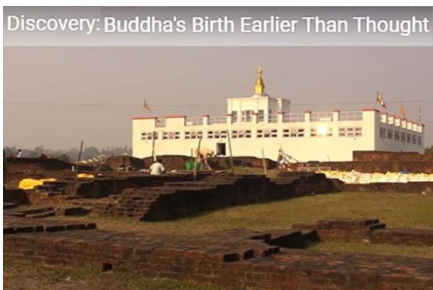
Πρώτα από όλα, ο Βούδας από πρόσφατες έρευνες που έχουν γίνει από την αρχαιολογία, αποδείχτηκε ότι γεννήθηκε το 623 π.Χ. και πέθανε το 543 π.Χ. Αυτή η ημερομηνία έχει αποδειχτεί από την *Unesco*.

Πρώτα πίστευαν μερικοί λόγιοι ότι ο Βούδας πιθανόν να ζούσε τον 4^ο αι-ώνα π.Χ. δηλαδή την εποχή περίπου που ήρθε ο Μέγας Αλέξανδρος στην Ινδία.

Κάτι που δεν συμβαίνει, γιατί μετά από ορισμένες αρχαιολογικές έρευνες που είχαν γίνει, την πήγαν τριακόσια χρόνια πίσω. Αυτές οι έρευνες έγιναν στη γενέτειρα του Βούδα που λέγεται *Lumbini* και υπάρχει το άρθρο *Buddha's Birth Earlier Than Thought*. Δηλαδή η γέννηση του Βούδα είναι νωρίτερα από ότι νομίζαμε.

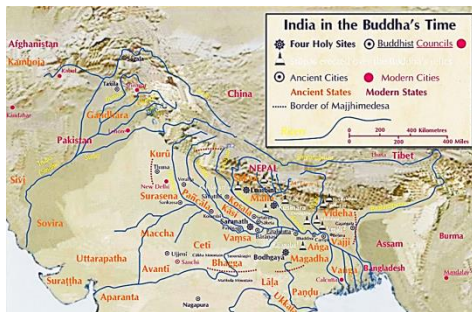
Οι αρχαιολόγοι με τα ευρήματα έχουν υποδείξει την ημερομηνία του Βούδα με τη μέθοδο *radiocarbon dating*, αλλά έχουν βρει και πολλά μοναστήρια στη γενέτειρα του Βούδα, πριν ακόμη ο Μέγας Αλέξανδρος με τους κυνικούς φιλοσόφους φτάσει στην Ινδία. Δηλαδή σχεδόν διακόσια πενήντα ή τριακόσια χρόνια πριν φτάσει ο Μέγας Αλέξανδρος στην Ινδία.

Βουδιστικά μοναστήρια υπήρχαν όχι μόνο στη γενέτειρα του Βούδα αλλά και σε πολλά άλλα μέρη της Ινδίας και ο

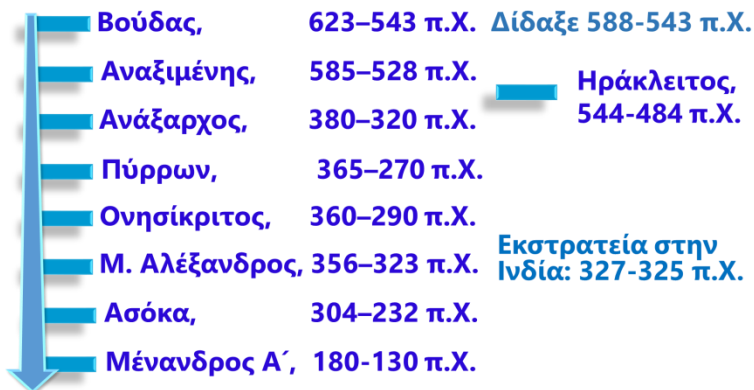
βουδισμός είχε εξαπλωθεί σε πολλές κοντινές πόλεις, όπως στο *Varanasi* και αλλού στην Ινδία.

Ξέρουμε πού βάδισε ο Βούδας, πού υπήρχαν μοναστήρια από βουδιστικά και τζαϊνιστικά κείμενα. Η επέκταση του Βουδισμού έγινε στην κοιλάδα του Γάγγη ποταμού, στην περιοχή *Maghata* που ο Βούδας δίδασκε. Το πιο μακρινό μέρος που έχει πάει ο Βούδας είναι στο *Kurū*, το σημερινό νέο Δελχί περίπου, αλλά και στο *Aparanda* που είναι στη *Maharashtra*.

Ο Μέγας Αλέξανδρος και οι κυνικοί δεν είχαν φτάσει εδώ. Επομένως είναι αδύνατον οι κυνικοί να επηρέασαν τον Βουδισμό την εποχή που είχε εξαπλωθεί μέσα στην Ινδία, περίπου διακόσια-τριακόσια χρόνια πριν να φτάσουν. Ο Βούδας γεννήθηκε το 623 π.Χ. και δίδασκε από το 588-543 π.Χ.. Την εποχή που πέθανε ο Βούδας, ήδη είχαν εγκαθιδρυθεί πάρα πολλά μοναστήρια μέσα στην Ινδία και η διδασκαλία του είχε εξαπλωθεί σε όλες αυτές τις περιοχές.

Χρονοδιάγραμμα κατά σειρά εμφάνισης:

Ο Αναξιμένης, που τον αναφέρει ο κ. Ηλιόπουλος, ήταν του υλιστικού μονισμού, ήταν υλιστής δεν ήταν κυνικός φιλόσοφος. Ακολουθούσε τη θεωρία του Δημόκριτου, ήταν επηρεασμένος από τον Δημόκριτο ή επηρέασε τον Δημόκριτο. Κατά τον Αναξιμένη ο αέρας είναι η αρχή του κόσμου. Γεννήθηκε μετά τον Βούδα και δεν επηρέασε τον βουδισμό.

Υπήρχαν και την εποχή εκείνη υλιστές μέσα στην Ινδία, ονομαζόμενοι *Charvakas*. Είχαν την αντίληψη ότι όλα είναι στοιχεία. Μιλούσαν μάλιστα για τα τέσσερα στοιχεία, που είναι το στερεό, υγρό, θερμό κι αέριο, ότι αυτά μόνον υπάρχουν δεν υπάρχει τίποτα παραπάνω και η ζωή τελειώνει με τον θάνατο.

Μετά έχουμε τον Ανάξαρχο, κυνικό φιλόσοφο, που γεννήθηκε μετά τον θάνατο του Βούδα, όταν ήδη ο βουδισμός είχε εξαπλωθεί στην Ινδία.

Μετά έχουμε πολύ αργότερα τον Πύρρωνα, 365-270 π.Χ..

Και μετά έχουμε τον Ονησίκριτο 360–290 π.Χ.. Αυτός ήταν αρχαίος Έλληνας ιστορικός και φιλόσοφος. Σύμφωνα με ορισμένες πηγές, ο Μέγας Αλέξανδρος ανέθεσε στον Ονησίκριτο το 326 π.Χ. να συνομιλήσει με τους γυμνοσοφιστές της Ινδίας.

Μετά έχουμε τον Μέγα Αλέξανδρο που γεννήθηκε το 356 π.Χ. και η εκστρατεία στην Ινδία, έγινε το 327-325 π.Χ. Δηλαδή πολύ-πολύ αργότερα από την εξάπλωση του βουδισμού στην Ινδία. Οι κυνικοί φιλόσοφοι, ο Ανάξαρχος, ο Πύρρων, ο Ονησίκριτος και ο Μέγας Αλέξανδρος δεν πέρασαν πέρα από τον Ινδό ποταμό για να μπορέσουν να συναντήσουν τον βουδισμό. Δεν υπήρχε περίπτωση να υπάρχει συνάντηση μεταξύ αυτών των προσωπικοτήτων με τον βουδισμό.

Μετά έχουμε τον αυτοκράτορα Ασόκα, 304-232 π.Χ., ο οποίος διέδωσε τον βουδισμό μέσα και έξω από την Ινδία.

Και μετά, αλλά πολύ αργότερα, έχουμε τον βασιλιά Μέγανδρο Α΄, 180-130 π.Χ., ο οποίος ήταν ο πρώτος Έλληνας βασιλιάς που έγινε βουδιστής.

Επομένως, αν δούμε αυτό το χρονοδιάγραμμα, τότε είναι αναχρονισμός να πούμε ότι ο Πύρρων επηρέασε τον Βούδα ή οποιεσδήποτε βουδιστικές διδασκαλίες.

Κάτι άλλο που ήθελα να προσθέσω εδώ είναι ότι μερικοί θεωρούν ότι και ο Ηράκλειτος πιθανόν να επηρέασε τον Βούδα, επειδή είπε, τα πάντα ρει ουδέν μένει, μίλησε για την παροδικότητα των φαινομένων, και επομένως υπάρχει μια ομοιότητα μεταξύ του βουδισμού και του Ηράκλειτου.

Οι Έλληνες έχουμε μια εθνοκεντρική τάση. Όταν πέθανε ο Βούδας, εκείνον τον καιρό γεννήθηκε ο Ηράκλειτος. Ο Βούδας είχε ολοκληρώσει όλη τη διδασκαλία του, η διδασκαλία του κωδικοποιήθηκε από μια σύνοδο που έγινε, τρεις μήνες μετά το θάνατό του και δημιουργήθηκε το *Tripitaka*, αυτές οι τρεις συλλογές, τα ονομαζόμενα τρία καλάθια, τα οποία είχαν παραμείνει σαν σώμα για όλους τους μαθητές, επιπλέον να το αποστηθίζουν.

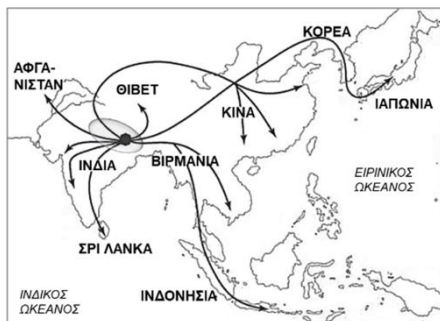
Το να δει κάποιος την παροδικότητα των φαινομένων στα εξωτερικά πράγματα δεν είναι κάτι δύσκολο, γιατί φαίνονται τα πράγματα στο περιβάλλον να αλλάζουν, οι εποχές αλλάζουν, αλλά να δει μέσα του, πως και αυτά τα πράγματα είναι παροδικά, δια μέσω του διαλογισμού και να καταλάβει, ότι μέσω αυτής της παροδικότητας των φαινομένων υποφέρουμε και πώς μπορούμε να απελευθερωθούμε από αυτήν την παροδικότητα, αυτά ο Ηράκλειτος ποτέ δεν τα διανοήθηκε. Το να υπερβάλλουμε για μερικά πράγματα είναι εύκολο, αλλά αν τα εξετάσουμε, βλέπουμε ότι είναι αναχρονισμός να λέμε τέτοια πράγματα.

Κάτι άλλο επίσης. Γι' αυτούς τους Έλληνες κυνικούς φιλοσόφους, σπάνια κάποιος Έλληνας να έχει ακούσει, όπως για τον Πύρρωνα, τον Ονησίκριτο, τον Ανάξαρχο. Δηλαδή είναι ονόματα στο περιθώριο, σπάνια να είναι γνωστοί ακόμη και στους διανοούμενους. Κανένας από αυτούς του φιλοσόφους δεν έφτασε στο ύψος που έφθασε ο Βούδας. Αν πράγματι το Ελληνικό Πνεύμα ήταν αυτό που πέρασε στον βουδισμό, θα

έπρεπε αυτοί οι φιλόσοφοι να ήταν φημισμένοι και να ήταν ξακουστά τα ονόματά τους. Αλλά δεν έχει μείνει σχεδόν τίποτα από αυτούς τους φιλοσόφους, μόνο μερικά αποσπάσματα. Δεν σώζεται τίποτα, γιατί δεν άφησαν μαθητές, οι οποίοι θα μπορούσαν να προωθήσουν τη διδασκαλία τους τον σκεπτικισμό ή τον αγνωστικισμό που δίδασκαν.

Την εποχή που ζούσαν αυτοί οι φιλόσοφοι, ο βουδισμός δεν πέρασε πέρα από το *kourou*. Ο Αλέξανδρος είχε φτάσει μέχρι τον Ινδό ποταμό και ποτέ δεν είχε έρθει σε επαφή με τους βουδιστές. Αλλά ξέρουμε σίγουρα ότι υπήρχαν αυτοί οι Ατζίβακα (*Ājīvika*), οι Τζαϊνιστές, οι Ατσέλακα (*Acela*, γυμνοσοφιστές) και αγνωστικιστές που ζούσαν σε αυτή την περιοχή. Οι δάσκαλοι αυτών των κινήματων, που τους έχω αναφέρει, *Mahavira* (Τζαϊνιστής), *Makkhali Gosāla* (Ατζίβακα), *Pūraṇa Kassapa*, *Ajita Kesakambala*, *Pakudha Kaccāyana*, *Sañjaya Belaṭṭharputta* (*Ajñāna*, Αγνωστικιστής), ήταν πολύ γεροντότεροι από τον Βούδα. Όταν γεννήθηκε ο Βούδας, αυτοί δίδασκαν μέσα στην Ινδία. Ο *Mahavira* ήταν πρεσβύτερος του Βούδα και η διδασκαλία του είχε εξαπλωθεί σε πολλά μέρη της Ινδίας. Ξέρουμε ότι οι περισσότεροι Τζαϊνιστές βρίσκονται στην περιοχή *Gujarat*. Υπήρχε επίδραση από τους Τζαϊνιστές ή από άλλους γυμνοσοφιστές, οι οποίοι περνούσαν από τον Ινδό ποταμό κι έτσι οι Έλληνες μπορούσαν να τους συναντήσουν. Τους συνάντησε ο Αλέξανδρος πέρα από τον Ινδό ποταμό.

Δεν έχουμε καμιά περίπτωση, ότι υπήρχε κάποιο μοναστήρι και κάποιος βουδιστής ταξίδεψε σε αυτές τις περιοχές, εκτός από την εποχή του Ασόκα που έγινε μεγάλη διασπορά του βουδισμού σε πολλές χώρες

το 200 π.Χ. Ο Ασόκα έστειλε αποστολές και στο σημερινό

Αφγανιστάν, αλλά το 200 π.Χ., όταν αυτοί οι φιλόσοφοι είχαν αποχωρήσει. Ο Αλέξανδρος έχασε την αυτοκρατορία του ακόμη και οι διάδοχοί του είχαν χάσει τα εδάφη που είχαν αποκτηθεί.

ΕΡΩΤΗΣΗ του αρθρογράφου στον κ. Ηλιόπουλο:

Τι είναι για εσάς ο Βουδισμός, πώς θα τον χαρακτηρίζατε;

Και ποια είναι τα κοινά του σημεία με το ελληνικό πνεύμα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ του κ. Ηλιόπουλου:

Αναμφίβολα πρόκειται για ένα ζωτικό ινδικό φιλοσοφικό κίνημα, στο οποίο ο πυρήνας της βιοθεωρίας των κυνικών **εμφιλοχωρεί** σε ένα απόλυτα ιθαγενές βουδδιστικό ινδικό κέλυφος.

Ο πυρήνας της βιοθεωρίας των κυνικών, ισχυρίζεται ότι διεισδύει μέσα στο βουδδιστικό ινδικό κέλυφος. Δηλαδή ο βουδδισμός είναι αυτό το κέλυφος και η καρδιά του είναι η βιοθεωρία των κυνικών. Αυτός ο ισχυρισμός δεν έχει καμιά βάση και είναι κι αναχρονιστικός, εκτός αν ο κ. Ηλιόπουλος δεν έχει διαβάσει για του γυμνοσοφιστές, για τους αγνωστικιστές και σκεπτικιστές που υπήρχαν στην Ινδία και δεν έχει διαβάσει τον Διογένη Λαέρτιο. Ή δεν έχει διαβάσει και τον Στράβωνα ο οποίος αναφέρει για τον Ονησίκριτο, ότι συνάντησε τους γυμνοσοφιστές και πήρε ιδέες από αυτούς.

Θα δούμε το άλλο επιχείρημα, πως το Ελληνικό Πνεύμα πέρασε μέσα το βουδδισμό.

ΕΡΩΤΗΣΗ του αρθρογράφου στον κ. Ηλιόπουλο:

Πώς τεκμηριώνεται όμως ιστορικά η τόσο μεγάλη επιρροή του ελληνικού πνεύματος στον Βουδισμό;

Ποια επιχειρήματα παραθέτετε στο βιβλίο σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ του κ. Ηλιόπουλου:

Από αρχαίες ινδικές πηγές και ειδικά από τους βουδδιστικούς τίτλους των Ελλήνων ηγεμόνων που προάγουν το βουδδιστικό κίνημα.

... το ελληνικό πνεύμα διαδιδόταν ανεμπόδιστα στην Ινδία και τη Μέση Ανατολή μέσω των επιγόνων και των βασιλείων τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο στρατηγός Μένανδρος, ένας από τους επιγόνους, λατρεύτηκε από τους ντόπιους πληθυσμούς κατά τα βουδδιστικά πρότυπα, γεγονός που καταδεικνύει και την αποδοχή των Ελλήνων «κατακτητών», τουλάχιστον από μια πνευματική ελίτ μεταξύ των ινδικών πληθυσμών.

Δηλαδή ισχυρίζεται ότι αυτοί οι ηγέτες, όπως ο βασιλιάς Μένανδρος, διέδωσαν ανεμπόδιστα το Ελληνικό Πνεύμα στην Ινδία και τη Μέση Ανατολή και έτσι επηρέασαν τον Βουδδισμό. Μάλιστα αυτοί λατρεύτηκαν από τους ντόπιους πληθυσμούς κατά τα βουδδιστικά πρότυπα.

Ιστορικά είναι λάθος η έλλειψη της αναφορά ότι ο Μένανδρος ο ίδιος έγινε βουδδιστής και γι' αυτό το λόγο λατρεύτηκε από τους βουδδιστές.

Ο Μένανδρος ήταν ένας από τους βασιλείς του Ινδο-ελληνικού βασιλείου από το 163 π.Χ. έως το 145 π.Χ. Ασπάστηκε και προώθησε τον Βουδδισμό, και στην Ινδική παράδοση αποκαλείται Μιλίντα. Θεωρείται ως μεγάλος προστάτης του Βουδδισμού.

Οι διάλογοι του με τον Βουδδιστή μοναχό Ναγκασένα αποτελούν τη βουδδιστική διατριβή γνωστή ως «Μιλίντα Πάνχα», που σημαίνει, «Τα Ερωτήματα του Μενάνδρου».

Ο Μένανδρος πήγε σαν μαθητής στον Ναγκασένα, του έθεσε τα ερωτήματα, να μάθει για τον βουδδισμό. Τελικά ασπάστηκε και προώθησε τον βουδδισμό.

Και η λέξη λατρεύτηκε, είναι βαριά λέξη, συνήθως οι βουδιστές δε λατρεύουν κάποιον, τον σέβονται, τον σεβάστηκαν σαν βουδιστή και όχι σαν Έλληνα κατακτητή, ο οποίος ήθελε να επηρεάσει τους βουδιστές με το Ελληνικό του Πνεύμα, κάτι που ο Μένανδρος ποτέ δεν το έκανε.

Σε αυτόν τον διάλογο, ήταν ικανοποιημένος με τις απαντήσεις που έδινε ο Ναγκασένα και σε κάθε απάντηση του έλεγε: “*kallo si bhante Nāgasenā*”. Αυτό σημαίνει όπως στα Ελληνικά, καλός εί, καλός είσαι σεβάσμιε Ναγκασένα.

Ο Μένανδρος αποδέχτηκε τον βουδισμό και προώθησε και προήγαγε το Βουδιστικό Πνεύμα ανάμεσα στους Έλληνες. Την εποχή του Μένανδρου πολλοί Έλληνες έγιναν βουδιστές. Αυτά τα ανακαλύπτουμε από αρχαιολογικές επιγραφές βουδιστικών μνημείων και ιστορικά συγγράμματα σχετικά με τους Έλληνες βουδιστές αυτής της περιοχής.

Επίσης, σύμφωνα με το μεγάλο χρονικό της Σρι Λάνκα το «Μαχάβανσα», κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μένανδρου, περίπου το 130 π.Χ., 30.000 έλληνες βουδιστές μοναχοί από την Ελληνική πόλη της Αλεξάνδρειας του Καυκάσου έφθασαν στη Σρι Λάνκα για το προσκύνημα σε ένα μεγάλο βουδιστικό μνημείο ονομαζόμενο «Μαχά Στούπα».

Ο Έλληνας βουδιστής μοναχός Μαχά Νταμμαράκχιτα (*Yona Mahā Dhamma-rakkhita*) ήταν επικεφαλής τους.

Οι Ανατολίτες φώναζαν τους Έλληνες, Γιόνα, από τη λέξη Ίωνας, γιατί οι Έλληνες εκείνης της εποχής ήταν γνωστοί από τους Ίωνες. Οι περισσότεροι έμπορες που ερχόταν στην Ανατολή, ήταν Ίωνες από την Ιωνία, μιλούσαν Ιωνική διάλεκτο κι είχαν επαφή με την Περσική αυτοκρατορία, αλλά εμπορευόταν και στην Ινδία.

Εκείνη την εποχή ο Μένανδρος βασιλεύε στο Ελληνικό Βασίλειο της Βακτριανής. Η Αλεξάνδρεια του Καυκάσου, που είχαμε αναφέρει, βρίσκεται σχεδόν στους παραποτάμιους του Ινδού ποταμού. Δεν είναι η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Εδώ είναι και η Αλεξάνδρεια της Αραχωσίας, Αλεξάνδρεια του Ώξου ποταμού, Αλεξάνδρεια η Εσχάτη. Υπάρχουν πόλεις που ονομάστηκαν Αλεξάνδρεια, επειδή τις είχαν κατακτήσει Έλληνες την εποχή του Αλεξάνδρου.

Αυτός ο μεγάλος αριθμός Ελλήνων βουδιστών δείχνει πως ο Βουδισμός αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην περιοχή του Μένανδρου και πως οι Έλληνες εκεί είχαν ενεργή παρουσία. Εξάλλου υπάρχουν καταγεγραμμένες αρκετές βουδιστικές αφιερώσεις από Έλληνες της Ινδίας, όπως αυτή του Έλληνα μεριδάρχη (κυβερνήτη επαρχίας) Θεόδωρου, ο οποίος περιγράφει σε γραφή Χαρόστι πώς τέλεσε τη λατρεία των λειψάνων του Βούδα, λέγοντας:

«Ο μεριδάρχης Θεόδωρος τέλεσε τη λατρεία των λειψάνων του Σακιαμούνι [Βούδα], για το καλό του συνόλου των ανθρώπων». (Επιγραφή του Μεριδάρχη Θεόδωρου)

Οι επιγραφές βρέθηκαν μέσα σε ένα βάζο που βρισκόταν σε μια στούπα, και χρονολογούνται από τον καιρό της βασιλείας του Μένανδρου ή ενός από τους διαδόχους του τον 1ο αιώνα π.Χ.

Σχετικά με το επιχείρημα του κ. Ηλιόπουλου πως το Ελληνικό Πνεύμα εισχώρησε μέσα στο Βουδιστικό, με την Ελληνο-Βουδδιστική Τέχνη (*Graeco-Buddhist Art*), ο αρθρογράφος και σχολιαστής του βιβλίου αναφέρει ότι:

Οι εικαστικές τέχνες που χαρακτηρίζονται συλλογικά με τον όρο Ελληνο-Βουδδιστική Τέχνη (*Graeco-Buddhist Art*), ορίζονται με τη μορφή μίας γενικής έκφρασης του Ελληνο-Βουδδισμού (*Greco Buddhism*), αποτελώντας κατά μία έννοια συγκρητισμό μεταξύ του κλασσικού ελληνικού πολιτισμού και του Βουδδισμού ... έχοντας επίκεντρο την περιοχή της *Gandhara* στο σύγχρονο **βόρειο Πακιστάν**.

Η περιοχή αυτή, *Gandhara*, αν δούμε στον χάρτη, είναι μια περιορισμένη περιοχή, στους παραποτάμους του Ινδού ποταμού. Εδώ βρισκόταν μια μεγάλη κοινότητα Ελλήνων βουδιστών και η Αλεξάνδρεια του Καυκάσου, από όπου ξεκίνησαν 30.000 Έλληνες βουδιστές να έρθουν στη Σρι Λάνκα να προσκυνήσουν. Αυτή η τέχνη που αναφέρεται παραπάνω, εξυπηρετούσε περιορισμένα αυτή την κοινότητα, γιατί αυτά τα αγάλματα δε βρέθηκαν αλλού σε άλλα μέρη του Αφγανιστάν, του Πακιστάν, ή ακόμη και της Ινδίας.

Το να πούμε ότι το Ελληνικό Πνεύμα επηρέασε όλη την Ανατολή με την Ελληνοβουδδιστική τέχνη, είναι υπερβολή, γιατί ήταν μόνο ένα μέρος.

Στην περιοχή της *Gandhara*, θα δούμε ότι βρίσκεται εδώ η Αλεξάνδρεια του Καυκάσου,. Εδώ βασιλεύε ο Μένανδρος,

Εδώ ήταν που συνάντησε και τον Ναγκασένα, σε μια πόλη που λέγεται *Sagala*, που βρίσκεται κοντά στη Αλεξάνδρεια του Καυκάσου. Για την τέχνη που αναφέρεται στο άρθρο και πιθανόν στο βιβλίο, απλώς εκθέτει κάποιες φωτογραφίες, με τη μείξη των βουδιστικών και ελληνικών στοιχείων.

Βλέπουμε σε γλυπτό τον Βούδα και τον Ηρακλή, μεταμορφωμένο στον *bodhisattva Vajrapāṇi*, που συνοδεύει τον Βούδα με εμφάνιση και στάση ανάλογη με τον Ηρακλή του Λούβρου. (*Musée du Louvre & Musée Guimet, Paris*).

Εδώ έχουμε τον Ηρακλή να προστατεύει τον Βούδα.

Αυτό θεωρείται σαν απόδειξη ότι το Ελληνικό Πνεύμα πέρασε μέσα στο Βουδιστικό. Ο Έλληνας με εθνοκεντρικό προσανατολισμό το βλέπει με αυτό το βλέμμα. Ο Ανατολίτης το βλέπει διαφορετικά.

Αν ο Ηρακλής σαν Έλληνας πάει να προστατεύσει τον Βούδα, σημαίνει ότι έχει μεγάλη υπόληψη για τον Βούδα και το Βουδιστικό Πνεύμα και είναι σωματοφύλακας, ακόλουθος και πιστός του Βούδα. Ο Βούδας εμφανίζεται μεγαλόσωμος σε πρώτο πλάνο και ο Ηρακλής πίσω δίπλα του σε μικρότερο μέγεθος. Σε αυτή την περίπτωση το Ελληνικό Πνεύμα επηρεάζεται από το Βουδιστικό.

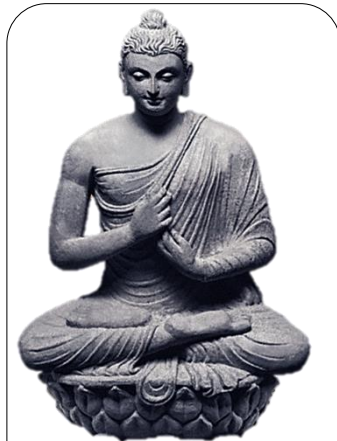
Εδώ φαίνεται ότι οι ίδιοι Έλληνες που έγιναν βουδιστές χρειαζόνταν αυτή τη σύνθεση του Ηρακλή υποτελούς στον Βούδα. Τα μάτια του Βούδα μοιάζουν σαν κινέζικα και έχουμε μια σύνθεση του Βουδισμού που είναι Ινδικής προέλευσης, του Μογγολισμού, από τους Κινέζους Μογγόλους, και του Ελληνισμού. Πιθανόν στην περιοχή *Gandhara*, υπήρχαν και πληθυσμοί Μογγολικής φυλής. Οι Έλληνες γλύπτες ήταν έξυ-

πνοι, για να πουλήσουν αυτά τα αγάλματα έπρεπε να έχουν απήχηση σε διάφορους πληθυσμούς, στους Έλληνες και στους ντόπιους που πιθανόν ήταν Μογγολικής φυλής. Αλλά περισσότερο αυτά τα αγάλματα απευθύνονταν στους Έλληνες βουδιστές, να τους ευχαριστήσουν, δείχνοντας τη μεγάλη προσωπικότητα που είχε ο Βούδας που ακόμη και ο Ηρακλής έτρεχε να τον προστατέψει. Αυτό δείχνει ότι επηρεάστηκε το Ελληνικό Πνεύμα παρά επηρέασε.

Οι Έλληνες γλύπτες πιθανόν να είχαν μοντέλα αγαλμάτων (δεν υπήρχε τέτοιο πρότυπο για την απεικόνιση των Ελλήνων θεών, βασιλιάδων, αυτοκρατόρων σε αυτή τη στάση), που χρησιμοποίησαν ως πρότυπα για να απεικονίσουν την οκλαδόν στάση του Βούδα, με τα πόδια λυγισμένα και σταυρωτά προς τα μέσα.

Στην Ινδία πριν φτάσουν οι Έλληνες υπήρχε η γλυπτική τέχνη, όπως και στην Περσία. Στην Περσία και στην Αίγυπτο δημιουργούσαν κολοσσιαία γλυπτά και αγάλματα και κάτι ανάλογο έκαναν και οι Ινδοί, με τις δικές τους σχετικές εικαστικές σχολές.

Πιθανόν να είχαν κάνει αγάλματα, αλλά όχι τόσο όμορφα όπως τα έκαναν οι Έλληνες. Οι Έλληνες γλύπτες, πιθανόν να είχαν δει ορισμένα πρότυπα και να πρόσθεσαν περισσότερες λεπτομέρειες και τα έδωσαν περισσότερη ζωντάνια, που τα έκανε ελκυστικά, αλλά μόνο για εκείνη την περιοχή. Πέρα από αυτή την περιοχή δεν έχουν βρεθεί αρχαιολογικά ευρήματα τέτοιων αγαλμάτων.

Βούδας ελληνιστικής τεχνοτροπίας.
Γκαντάρα, σημερινό Αφγανιστάν και Πακιστάν, 2ος - 3ος μ.Χ. αιών.

Το Ελληνικό Βασίλειο της Βακτριανής ξεκίνησε το 250 και τέλειωσε το 130 π.Χ. και ήταν μικρή περίοδος.

Η περιοχή *Gandhara* χάθηκε όταν οι Ινδοί άρχισαν να καταλαμβάνουν αυτές τις περιοχές με ορισμένους Ινδούς αυτοκράτορες και δημιουργήθηκε η αυτοκρατορία των Μαουρύα.

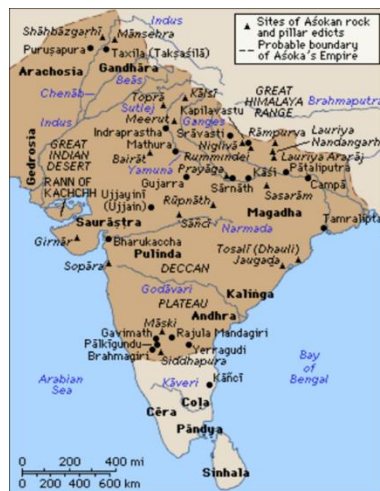
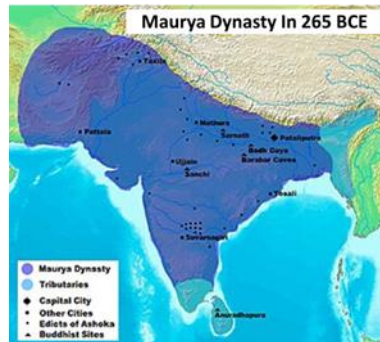
Η Μαουρύα ήταν και δυναστεία, όπου ανήκει και ο τελευταίος αυτοκράτορας Ασόκα.

Μετά έχουμε το Ινδοελληνικό Βασίλειο, όπου υπήρχε μια μείξη Ελλήνων και Ινδών ηγεμόνων.

Με την αυτοκρατορία του Ασόκα, όλα αυτά κατακτήθηκαν και έμειναν μόνο μικρά κομμάτια αυτού του Βασιλείου.

Η αυτοκρατορία του Ασόκα εκτεινόταν από την αρχαία ανατολική Περσία μέχρι τα εδάφη της σημερινής Μιανμάρ, περιλαμβάνοντας όλο το σημερινό Αφγανιστάν, το Πακιστάν (μαζί με το άλλοτε Βαλουχιστάν), όλη την κεντρική και βόρεια Ινδία, και το Μπανγκλαντές.

Από το Βασίλειο της Βακτρι-

ας μόνο ένα κομμάτι έμεινε προς τη Δύση, τα άλλα τα κατέκτησε ο Ασόκα. Η περιοχή της *Gandhara* περιήλθε στην κατοχή του Ασόκα.

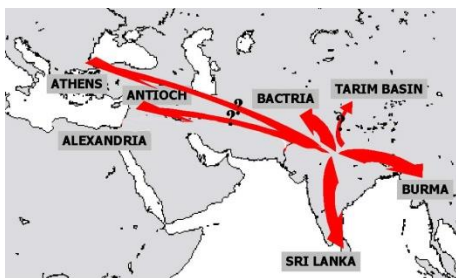
Μετά το θάνατο του Μέγα Αλέξανδρου το 323 π.Χ., σχεδόν σε 50-60 χρόνια όλες οι περιοχές κατακτήθηκαν από τους Ινδούς και οι Έλληνες ηγεμόνες έχασαν την εξουσία τους.

Η εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου έκανε τους Ινδούς να ενωθούν και να κτυπήσουν τους κατακτητές.

Αυτό έκαναν και οι Έλληνες όταν έβλεπαν έναν κοινό εχθρό, όπως τους Πέρσες. Οργανωνόταν και προσπαθούσαν να τον κτυπήσουν και γίνονταν πολύ πιο δυνατοί από ότι ήταν πριν.

Ανάλογα και οι Ινδοί οργανώθηκαν πολύ περισσότερο όταν είδαν τον μεγάλο κίνδυνο, να έρχονται οι Έλληνες ηγεμόνες και να καταλαμβάνουν αυτά τα μέρη. Και οργανώθηκαν και έκαναν αυτοκρατορίες που δεν υπήρχαν πριν. Πρώτα κι αυτοί όπως και οι Έλληνες (πόλεις – κράτη, Αθηναίοι με Σπαρτιάτες και λοιπά), σαν φυλές μάχονταν η μία με την άλλη.

Με τον Ασόκα εξαπλώθηκε ο Βουδισμός με αποστολές βουδιστών μοναχών. Αλλά υπάρχει μια υπερβολή. Δεν ήταν βουδιστές μοναχοί που είχαν πάει μέχρι τη Μακεδονία και την Ήπειρο, αλλά ο Ασόκα έστειλε γράμματα στους Έλληνες ηγεμόνες τους να αποδεχθούν την ειρηνική διδασκαλία του Βούδα.

Μετά την αυτοκρατορία του Ασόκα, ακολούθησε μια άλλη αυτοκρατορία, με μια άλλη φυλή, που κατέλυσε τελείως τις περιοχές των Ελλήνων, και λέγεται η αυτοκρατορία των Κοσσανών με αυτοκράτορα τον *Kanishka*, από τον 2^ο αιώνα μ.Χ. Υποστήριζαν τον Βουδισμό. Ο *Kanishka* ήταν κάτι ανάλογο με τον Ασόκα, προήγαγε και προστάτευε τον Βουδισμό σε μεγάλο βαθμό.

Βλέπουμε πόσο επεκτάθηκε η αυτοκρατορία του *Kushan*. Δηλαδή σε όλα αυτά τα μέρη που κατέκτησαν οι Έλληνες, που πιθανόν το Ελληνικό Πνεύμα εισχώρησε, έχασαν την επήρειά τους όλοι οι ηγεμόνες τους.

Και κάτι άλλο πρέπει να προσθέσω. Επειδή ο Αλέξανδρος δεν άφησε έναν διάδοχο, δεν καθόρισε έναν διάδοχο, οι στρατηγοί του άρχισαν να πολεμούν μεταξύ τους. Υπήρχε μεγάλη διχόνοια μεταξύ των διαδόχων του Αλεξάνδρου.

Όταν υπάρχει τέτοια διχόνοια μεταξύ των ίδιων των Ελλήνων, τι Ελληνικό Πνεύμα μπορούσαν να περάσουν στους άλλους λαούς; Η επίδραση δε του Ελληνικού Πνεύματος σε αυτές τις χώρες κράτησε λίγο.

Εμείς και οι Ανατολίτες τα βλέπαμε διαφορετικά.

Τους Έλληνες οι Ανατολίτες τους έβλεπαν σαν κατακτητές που έπρεπε να τους εξοντώσουν. Και αυτό έκαναν. Ξέρουμε

ότι υπήρχαν πάρα πολλές εξεγέρσεις σε αυτούς τους λαούς εναντίον των Ελλήνων και οι Έλληνες στρατιώτες δεν ησύχαζαν. Ξέρουμε ότι όταν οι Έλληνες στρατιώτες έφτασαν μέχρι τον Ινδό ποταμό, αποφάσισαν να μην προχωρήσουν περισσότερο. Είχαν κουραστεί και μάλιστα εξεγέρθηκαν εναντίον του Αλέξανδρου. Και πολλοί από αυτούς γύρισαν πίσω. Δεν ήθελαν να είναι τόσο απόμακροι από την πατρίδα τους. Αυτό το ξέρουμε από Έλληνες ιστορικούς όπως τον Ηρόδοτο. Εμείς δεν εξετάζουμε πως οι Ανατολίτες μας έβλεπαν σαν Έλληνες αλλά πώς εμείς τους βλέπουμε από τη δικιά μας πλευρά.

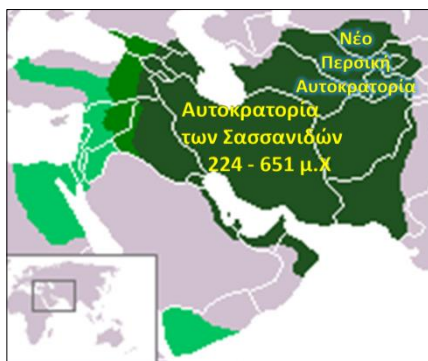
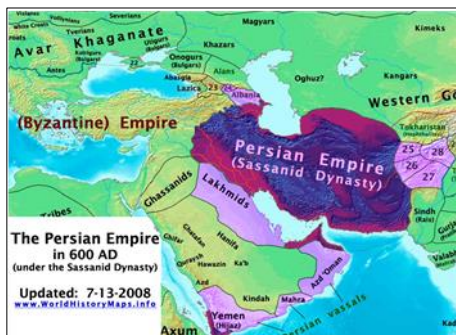
Αυτοί οι λαοί εξεγέρθηκαν και οι Έλληνες έχασαν όλα τους τα εδάφη.

Και μετά δημιουργήθηκε η νέα Περσική Αυτοκρατορία.

Δηλαδή οι Πέρσες κατέλαβαν όλα αυτά τα μέρη που οι έλληνες είχαν καταλάβει και δημιούργησαν τη δυναστεία που λέγεται η Αυτοκρατορία των Σασσανιδών από το 224 – 651 μ.Χ.

Αλλά αυτή η νεοπερσική αυτοκρατορία ήταν πολύ πιο δυνατή από την παλιά αυτοκρατορία. Δηλαδή αυτή διαδέχθηκε την Παρθική Αυτοκρατορία. Πρώτα ήταν οι Πάρθοι που ξεσηκώθηκαν εναντίον των Ελλήνων και

τους αδυνάτησαν και μετά ήρθαν οι Πέρσες και απέκτησαν όλα αυτά τα εδάφη. Αυτή η Αυτοκρατορία των Σασσανιδών, η οποία διαδέχθηκε την Παρθική Αυτοκρατορία, υπήρξε από τις

μεγαλύτερες δυνάμεις στη Δυτική και Κεντρική Ασία, μαζί με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και μετέπειτα τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, για μια περίοδο μεγαλύτερη των 400 ετών.

Και μάλιστα άρχισαν να απειλούν και το Βυζάντιο. Αυτοί ήταν που αδυνάτησαν τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Όταν οι Άραβες ξεκίνησαν να επεκτείνονται και προς την Αφρική και προς τον Βορρά, βρήκαν μια Βυζαντινή αυτοκρατορία που είχε αδυνατήσει από τους Πέρσες. Και ήταν εύκολο να τη νικήσουν.

Ξέρουμε ότι οι Μουσουλμάνοι κατέρριψαν τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατέρριψαν από τη Δύση άλλοι λαοί, οι Γερμανικές φυλές, αλλά τη Βυζαντινή αυτοκρατορία τη χτύπησαν οι Πέρσες και μετά οι Άραβες.

Η αιτία ήταν, ότι μετά τις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, αυτοί οι λαοί οργανώθηκαν περισσότερο και μπορούσαν να κατακτήσουν αυτές τις περιοχές, Αλλά κι αυτές οι περιοχές μετά κατέρρευσαν. Σήμερα κυβερνούνται από Μουσουλμάνους.

Όπως κάθε αυτοκρατορία θέλει να επιβάλλει τα πιστεύω της, τα ήθη και τα έθιμά της, τον δικό της τύπο κυβέρνησης, τη δικιά τους θρησκεία, κάτι ανάλογο έκαναν και οι Έλληνες. Προώθησαν ορισμένα στοιχεία, αλλά πήραν και πολλά άλλα από αυτούς τους λαούς κι από τους Αιγύπτιους, κι από τους Πέρσες, όπως αναφέρθηκε η υιοθέτηση από τον Μέγα Αλέξανδρο περσικών εθίμων.

Πρέπει να καταλάβουμε ότι μερικοί ισχυρισμοί μας πρέπει να εξετάζονται προσεκτικά και σφαιρικά κάτω από το πρίσμα των αρχαιολογικών ευρημάτων και τις εξηγήσεις των ιστορικών.

Ο σκοπός της παρουσίασης ήταν η διασαφήνιση κάποιων πραγμάτων.

Θα ήθελα να εξετάσουμε το λόγο που τόσοι Έλληνες έγιναν Βουδιστές, ελκύστηκαν από το Βουδιστικό Πνεύμα, την προσωπικότητα του Βούδα και δεν ελκύστηκαν από τον Κυνισμό

και τον Πύρωνα, ο οποίος ίδρυσε μια σχολή, χωρίς επήρεια.
Αλλά επειδή ο χρόνος έχει περάσει, θα ολοκληρώσω εδώ.